

STAN BADAŃ ONOMASTYCZNYCH
W POLSCE I NA ŚWIECIE
[ONOMASTIC RESEARCH IN POLAND
AND IN THE WORLD]

STANISŁAWA SOCHACKA
s.sochacka@instytutslaski.pl
ORCID: 0000-0002-3697-4873
Instytut Śląski
Opole, Polska

<https://doi.org/10.17651/ONOMAST.65.19>
Onomastica LXV, 2021
PL ISSN 0078-4648

KATOWICE — STALINOGRÓD

W KLIMACIE DYSKUSJI NAUKOWYCH I SPORÓW IDEOLOGICZNYCH

Słowa tematyczne: onomastyka, etymologia, zmiany nazw

Katowice to nazwa powszechnie znanego miasta — stolicy Górnego Śląska, a zarazem nazwa wyjściowa niewielkiego gniazda toponimicznego, obejmującego przezwisko *Kat* : *kat*.

Historia i znaczenie tej nazwy były przedmiotem ożywionej dyskusji i polemik między językoznawcami, zwłaszcza Stanisławem Rospondem i Władysławem Lubasiem. Nazwano ją „sporem o ogonek”, gdyż chodziło o to, czy były to pierwotnie *Katowice* czy *Katowice*. Ustalenie etymologii tego historycznego miasta — symbolu dynamicznego rozwoju i nowoczesnej technologii, któremu w 1953 roku nadano „dumną nazwę Stalinogród”, by uczcić pamięć zmarłego 6 marca tego roku Józefa Stalina, ma wciąż aktualne znaczenie społeczne, gdyż szerzy się zainteresowanie genezą nazw miejscowych i osobowych, historią w ogóle, a regionalną w szczególności.

Celem artykułu jest wyjaśnienie powyższych sporów w oparciu o niezbędną podstawę metodologiczną w formie zestawienia: z jednej strony, historii autentycznej nazwy *Katowice*, z drugiej — sztucznego tworu polityczno-administracyjnego *Stalinogród*, narzuconego odgórnie, bez konsultacji z Komisją Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych¹. Był to przejaw dążenia władzy

---

¹ O działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych związanej z Ministerstwem Administracji, później z prezesem Rady Ministrów napisano już wiele prac. W 2003 r. powołana została Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, działająca przy ministrze właściwym do spraw administracji publicznej (zob. B. Czopek-Kopciuch, 2012, s. 71–80).

do realizacji własnych celów i ambicji — lekceważący głos użytkowników nazw. Urzędowa ingerencja w nazewnictwo może być krzywdząca dla lokalnych społeczności, dla których ciągłość pamięci i tradycji (także w zakresie nazewnictwa) jest istotnym składnikiem tożsamości.

Artykuł składa się z dwóch głównych części. Najpierw spróbujemy przyjrzeć się krytycznemu przeglądowi stanu badań miana *Katowice*, a następnie zmianie tej tradycyjnej nazwy na *Stalinogród*, wyjaśniając powody i skutki tej decyzji w świetle prac historycznych.

PRZEGLĄD LITERATURY NA TEMAT NAZWY *KATOWICE*

Nazwą miasta *Katowice* zajmowało się wielu autorów, zarówno niemieckich, jak i polskich. Odnośnie do jej pochodzenia i znaczenia wysunięto kilka hipotez. Przedwojenne prace niemieckie nie mają dziś dla współczesnych żadnego znaczenia, są traktowane jako amatorskie (por. Damrot, 1898, s. 67; Adamy, 1887–1889, s. 59). Warto natomiast zająć się nowszą polską literaturą prezentującą stanowiska znanych językoznawców. Przedstawimy ją w kolejności chronologicznej.

1. Jako pierwszy wypowiedział się już w 1935 roku Witold Taszycki (1935, s. 307–308), wyjaśniając *Katowice* jako nazwę patronimiczną, w której należy widzieć rdzeń od przezwiska *Kat-* oraz przyrostek patronimiczny *-owice* (z dawnego *-owicy*) (Taszycki, 1936, s. 33–42), podobnie jak w nazwach miejscowych polskich *Raclawice*, *Michałowice*, *Rogalice*, czeskich *Babice*, *Halušice* czy serbskich *Berislavići*, *Milanovići*, *Sovići*.

2. Dopiero po II wojnie światowej kilkakrotnie powracał do tej nazwy Stanisław Rospond, stwierdzając, że podstawa nazwy *Kat* : *kat* jest niejasna i nie wydaje się wiarygodna. Wiele nazw miejscowych i terenowych na Pomorzu i Śląsku ma wtórną ziemczoną formę *Kat* zamiast pol. *Kot* (por. niem. *Katze*) (Rospond, 1966a, s. 234–239). Profesor przypuszczał, że kiedyś była to polska nazwa *Kotowice*, a nie *Katowice*, gdyż na Śląsku mamy stare nazwy: *Cotowici* 1245 r., pow. wrocławski, *Cotowic* 1203, pow. trzebnicki. Ostatecznie sformułował wniosek, że w nazwie *Katowice* pierwotne *o* zostało przekształcone pod wpływem pisowni niemieckiej w *a*. W 1966 roku S. Rospond zrezygnował z tej interpretacji i uznał za właściwą nazwę *Kątowice* od wyrazu *kąty* ‘liche kąty, ubogie chaty dla zagrodników leśnych’. Taką nazwę cytuje Ludwik Musioł: „Ad parochiam pertinent villae Boguczycze, Załęzie et nova villa Kątowicze” (Musioł, 1936, s. 69) w kopii dokumentu powizytacyjnego z 1598 r., dotyczącego kościoła w Bogucicach. Tymczasem w oryginale tego dokumentu z 1598 r. występuje forma *Katowicze* (Jarosz, Lubaś, 1958, s. 55). Nazwy *Kątowice* bronił S. Rospond w kilku swoich pracach i nazwał ją „sporem o ogonek” (Rospond, 1967, s. 681),

nawet w ostatniej pracy z 1984 r. (SEMiG, 1984, s. 136–137) opowiada się za nazwą *Kątowice*².

3. Obie te propozycje etymologiczne S. Rosponda spotkały się z krytyczną oceną dwu autorów: Adama Jarosza (archiwisty) i Władysława Lubasia (językoznawcy) (Jarosz, Lubaś, 1967, s. 193–199) z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Stwierdzili oni, iż w świetle nowych źródeł obie hipotezy S. Rosponda o związku *Katowic z Kotem* oraz *Katowic z Kętami* muszą upaść jako oparte na ubogiej bazie źródłowej, tj. jednorazowym zapisie w kopii dokumentu. W innym miejscu A. Jarosz i W. Lubaś piszą:

Prof. S. Rospond oparł swe dowodzenia lingwistyczne na wąskiej podstawie źródłowej. Cytowane bowiem wyżej zdanie zaczerpnięte zostało z wydanego przez L. Musioła skróconego wypisu z protokołu wizytacyjnego ks. Kazimierskiego z r. 1598 (Villa Bogucice). Wypis ten był utrwalony na pergaminie z przywieszoną do niego pieczęcią Kapituły Krakowskiej w metalowej kapsułce, a co najważniejsze, wypis ten nie był datowany, a jedynie nazwisko notariusza, Jakuba Ptaszyńskiego, oraz charakter pisma dawały możliwość określenia czasu sporządzenia wyciągu na wiek XVII. [...] Toteż nie można — mimo przytoczone poniżej argumenty — wykluczyć faktu, że w owym nie istniejącym dziś wypisie z protokołu wizytacji istniała forma nazwy miejscowej *Kątowice*. Można w tym wypadku zaufać L. Musiołowi, który przecież w oparciu o realną przesłankę filologiczną sformułował do *Katowic* znamieny przypis (Jarosz, Lubaś, 1968, s. 54–55).

A przypis ten brzmi: „Tu pierwsza wyraźna wzmianka o wsi Katowicach, zwanej tu «nową», więc chyba założono ją niedawno przed r. 1598. W pisowni powyższego dokumentu kreska pod «ą» nie oznacza nazalności, lecz jak często w XVI w. oznacza — a otwarte” (Musioł, 1936, s. 69, przyp. 3). S. Rospond znał ten przypis, lecz go zanegował: „Staranny wydawca, ale nie-językoznawca L. Musioł niesłusznie skomentował [...] ten przekaz źródłowy [...]” (Rospond, 1966a, s. 83). Ostatecznie A. Jarosz i W. Lubaś potraktowali tę pracę S. Rosponda nie jako «spór o ogonek» lecz spór o metodologię toponimiczną, gdyż Rospond posłużył się kopią dokumentu, a nie oryginałem. Jako podstawę do swych rozważań o nazwie miejscowej *Katowice*, poza Musiołem, autorzy włączyli inne przekazy źródłowe. Warto je obecnie przybliżyć.

O PIERWOTNOŚCI NAZWY *KATOWICE* WOBEC *KĄTOWICE*

Przedstawiony uprzednio stan badań na temat historii i znaczenia nazwy stolicy województwa śląskiego i zasygnalizowane w nich fakty zmobilizowały autorów

² Z późniejszych powojennych prac należy wskazać dwie pozycje: „Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska”, t. IV, H-Kos, red. Henryk Borek, Warszawa–Wrocław 1988 (Borek, red. 1988, s. 157); „Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany” (Rymut, red. 2001, s. 375), które zawierają zestawienie zapisów źródłowych nazwy *Katowice* oraz związłą informację o dyskusji naukowej nad tą nazwą.

katowickich do krytycznej weryfikacji ustaleń S. Rosponda, którzy odkryli w archiwach wiele innych, bardziej wiarygodnych zapisów źródłowych omawianej nazwy. Niżej przytaczam je za Jaroszem i Lubasiem (Jarosz, Lubaś, 1968, s. 55–57). Są to:

1. „Acta visitationis” z 1598 roku, znajdujące się w Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, A. V. Cap. nr 65. Są to oryginalne rękopiśmienne protokoły wizytacji wewnętrznej, w których po raz pierwszy pojawia się nazwa miejscowa *Katowice*.

2. „Acta visitationis exterioris”, znajdujące się w Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, A. V. Cap. nr 15. Są to akta wizytacji zewnętrznej dekanatów: skalskiego, wolbromskiego, lelewskiego, bytomskiego i pszczyńskiego, należących do archidiakonatu krakowskiego.

W protokołach z wizytacji wewnętrznej i zewnętrznej, pisanych przez dwu różnych skrybów, znajdują się identyczne zdania o tej samej pisowni, w których jest w tekście łacińskim wymieniona: *nova villa Katowice* (Akta 1938).

3. Kolejnym dowodem przemawiającym za formą *Katowice* od najdawniejszych zapisów jest kopia skróconego wypisu z protokołu z 1598 roku, który był zapisany na pergaminie i stał się podstawą wydania L. Musioła. Wypis ten zawierał formę *Kątowice*. Jednakże kopia odnaleziona w Urzędzie Parafialnym w Bogucicach zawiera nie tylko zdanie z nazwą *Kątowice*, ale dopisek o przysiółku czy roli w Kątach (Archiwum 1746–1830). W wyniku poszukiwań archiwalnych w parafii w Bogucicach, A. Jarosz i W. Lubaś stwierdzili, że forma *Kątowice* w tamtejszych źródłach nie występuje: „Dokumenty te na przestrzeni dwu wieków były pisane, z większymi lub mniejszymi wstawkami polskimi, przez ludzi o zróżnicowanym opanowaniu ówczesnej ortografii polskiej. W tych tekstach wiele dziesiątków razy pojawiło się określenie *de villa Katowice*” (Jarosz, Lubaś, 1968, s. 59). Zatem forma *Kątowice*, zapisana jednokrotnie w kopii, do tego nie-datowanej, wzbudziła zastrzeżenia. Autorzy cytowanej pracy ostatecznie tłumaczą ten zapis nie pomyłką kopisty, lecz tradycją ortograficzną sięgającą XV w., którą dobrze znał wydawca tekstów staropolskich (Vrtel-Wierczyński, 1963)³. Pisownia ta polegała na zapisywaniu *c* przez *cz*, *ł* przez *l* i *a* przez *ą*.

Przytoczone informacje na temat genezy nazwy *Katowice* dowodzą, że pierwszą odnotowaną formą w oryginalnych dokumentach była de facto nazwa *Katowice*. Pozostaje ona w bliskości z nazwą osobową *Kat* : *kat*. Przezwisko *Kat* przekazują polskie źródła średniowieczne, np. *Contra Cath de Beganov* 1374, *Testis ... Wislaus Kath* 1386, *cum sandone Kat de Thopolia* 1386 (SSNO II 547).

Ponadto mamy wyraz pospolity *kat* ‘wykonawca wyroków śmierci’, przenośnie ‘znęcający się nad kimś, okrutnik’, staropolskie też ‘licho, diabeł, diasek

³ Przykłady z pisownią z XV wieku: za *roskazanym vassine* (= za rozkazaniem waszym); *miął* (= miał), *chwąla* (= chwala).

(w gwarach), zła rzecz, wielki kłopot, nieszczęście' (Sławski, 1959, s. 98–99). Z powyższych znaczeń wynika, że wyraz ten łatwo objął funkcję nazewniczą, charakteryzującą człowieka o określonej predyspozycji psychicznej, a więc skłonności do okrucieństwa. Przezwisko to znane jest nie tylko w języku polskim, gdyż notują go także źródła czeskie (Svoboda, 1964, s. 192). W tym kontekście warto przytoczyć nazwy miejscowe od podstawy *Kat* występujące w toponimii polskiej i zachodniosłowiańskiej. Podaję je według Jarosza i Lubasia (Jarosz, Lubaś, 1968, s. 62).

Polskie nazwy miejscowe od podstawy *Kat*

1. Katowice, villa Cathowitz, wieś koło Oławy, dziś zaginiona (Taszycki, 1935, s. 309).
2. Kacice (później Kaczyce), wieś i folwark w pow. miechowskim, SG III 649–650.
3. Kacice, wieś w pow. pułuskim, SG III 649.
4. Katowicze, wieś w gm. Zabłocie w pow. lidzkim, SG II 909.
5. Katowo al. Katowa (niem. Karlsmarkt), wieś w regencji wrocławskiej, SG II 909.
6. Katy, wieś w pow. nizańskim w par. Pysznicza (osada nowa), SG II 911.

Nazwy czeskie i słowackie (Administrativní, 1958)

1. Katov, pow. czeskobudziejowicki, s. 68.
2. Katowice, pow. czeskobudziejowicki, s. 70.
3. Kátov, pow. bratysławski, s. 313.
4. Katov, pow. brnieński, s. 258.
5. Katovsko, pow. pilźnieński, s. 85.

Przedstawione w artykule fakty dowodzą, że górnośląskie *Katowice* nie należą do nazw odosobnionych (izolowanych), niemających polskiej analogii i zachodniosłowiańskich odpowiedników. Chcąc jednak rozwiązać pewne wątpliwości, podkreślmy jeszcze problem znaczeniowy nazwy miasta *Katowice*. Osada powstała pod koniec XVI wieku jako *Villa nova* (nowa wieś). Wobec powyższego nie możemy jej zakwalifikować do starych (wymarłych w XIV wieku) nazw patronimicznych, tzn. określających pierwotnie „potomków lub poddanych człowieka, którego imię lub przezwisko czy nazwa zawodu (godności) tkwi w nazwie miejscowej” (Taszycki, 1935, s. 308). Była to więc to forma pseudopatronimiczna, jakich wiele w toponimii polskiej. Tworzono je na wzór sąsiednich nazw w okręgu katowickim autentycznie patronimicznych, np.: *Bogucice*, *Mysłowice*, *Siemanowice*, *Świętochłowice* (Rospond, 1966a, s. 38).

W tym miejscu warto raz jeszcze podkreślić, że nazwa *Katowice* została poświadczona w 1598 roku w obecnej postaci z uwagą *Villa nova*. Za jej prymarnością przemawiają kwerendy dziesiątek rękopisów obejmujących okres około 200 lat. Znaleziono w nich wielką liczbę poświadczeń nazwy *Katowice*, podczas gdy forma *Kątowice* wystąpiła tylko jeden raz w kopii dokumentu. Wiadomo, że gdyby pisarz zapisał ją jako *Kątowice*, wówczas *q* byłoby zapisane przez *-on-*, tj. *Kontowice* a zapisy niemieckie tę nosowość by zachowały jako *Kantowitz* lub *Kontowitz*, por. nazwę *Kąty Wrocławskie* w zapisach *Canthi* 1295, *Zające* w zapisach *Sagencz* 1336 (Rospond, 1970b, s. XXV).

Przedstawienie sporu naukowego o ustalenie etymologii nazwy *Katowice* jest ważnym przyczynkiem naukowym z zakresu historii kultury i onomastyki oraz służy dążeniu do ustalenia obiektywnego spojrzenia. Nazwy geograficzne stanowią cenne dziedzictwo kulturowe ludzkości i dlatego wymagają obiektywnej ochrony prawnej. Nie udało się jednak uchronić nazwy *Katowice* przed zmianą na *Stalinogród*, której dokonano wyłącznie z inicjatywy władz politycznych i administracyjnych. Modyfikacja ta była uwarunkowana ówczesną sytuacją polityczną. Była to zmiana wyjątkowo niepożądana i nieakceptowana przez społeczeństwo.

POLITYCZNE UWARUNKOWANIA ZMIANY NAZWY *KATOWICE — STALINOGRÓD*

Jak już zasygnalizowano wcześniej, zmiana ta z wielu względów stała się niepopularna, by nie powiedzieć „przymusowa”. Nowa nazwa nie miała bowiem tego naturalnego związku motywacyjnego, jaki się wytwarza między nazwą a obiektem w sposób realistyczny. Nazwy determinowały wygląd, charakter i funkcje obiektu, a ich treść była zrozumiała dla odbiorców, np. *Barzyna* : *barzyna* ‘błoto, moczar’, *Rędzina* : *rędzina* ‘urodzajna gleba’. Takie nazwy mają dużą wartość poznawczą dla historii i kultury regionu w przeciwieństwie do urzędowych przemianowań, tzw. chrztów, które nie są wykorzystywane jako źródło w badaniach onomastycznych. Na podstawie literatury onomastycznej, m.in. bibliografii, łatwo zauważyć, że nazwa *Stalinogród* nie wzbudzała zainteresowania onomastów, gdyż uważano ją za obcą, motywowaną politycznie i nie dającą się poprzeć dowodami filologicznymi (Rzetelska-Feleszko, 2006, s. 102). Mamy natomiast dowody historyczno-źródłowe, które dobrze pozwalają określić czas i motywy nadania nazwy.

Problematyka przemianowania nazwy *Katowice — Stalinogród* doczekała się wielu opracowań pióra polskich historyków. Istnieje natomiast zapotrzebowanie na upowszechnienie tej wiedzy w szerszym kręgu społecznym.

Podstawową pracą źródłową i dokumentacyjną jest dzieło Zygmunta Woźniczki (2012), w którym sporo miejsca poświęcono tej sprawie. Wiele nowych informacji zawierają też artykuły Andrzeja Małkiewicza (2011, s. 176–189) i Zygmunta Woźniczki (2011, s. 191–209), które zostały w niniejszej pracy spożytkowane.

Jest rzeczą powszechnie znaną, że zmiana starej, rdzennie polskiej nazwy przekreślała polską tradycję miasta tak dzielnie broniącego polskości. Nic zatem dziwnego, że nowa nazwa, mimo zmasowanej propagandy komunistycznej, nie była aprobowana przez społeczeństwo przywiązane do rodzimych wzorów kulturowych. Inteligencka część zbiorowości umiejętnie ukrywała swoją dezaprobatę, zdając sobie sprawę, że jest to zmiana mająca podłoże koniunkturalne. Nie wszyscy komuniści byli lojalnymi, zdyscyplinowanymi biurokratami, pozbawionymi krytycznego, samodzielnego myślenia. Tylko tym posłusznym łatwo było wykonywać polecenia płynące z Moskwy. Polscy komuniści działali podobnie jak komuniści z innych państw obozu komunistycznego. Stalinizacja nazw, czyli upamiętnianie w nich nazwiska Stalina, w innych krajach przebiegała już od marca 1953 roku, np. w Albanii, Bułgarii i Rumunii miasta otrzymały nazwy *Stalin*. Były to kolejno *Kucovë*, *Warna* i *Brasov*. Na Węgrzech miasto *Dunapentele* zmieniono na *Sztalinováros*. W Bułgarii imieniem Stalina „ochrzczono” sztuczne jezioro *Pasarel* w pobliżu Sofii i szczyt górski *Musala*. W Czechosłowacji najwyższy szczyt Karpat *Gierlach* przemianowano na *Stalinov štít*. Nieporównywalnie największe rozmiary kult wodza narodów przybrał w Związku Radzieckim, gdzie upamiętniono nazwiskiem Stalina 20 miast (Małkiewicz, 2011, s. 189).

Warto dodać, że utrwalanie imion władców było częstą praktyką już od czasów starożytnych. W państwach demokratycznych, np. w Stanach Zjednoczonych, istnieje sporo nazw miejscowości pochodzących od nazwisk władców lub bohaterów narodowych: *Washington*, *Lincoln*, *Kościuszko*. Na znacznie szerszą skalę ten zwyczaj stosowały kraje bloku wschodniego. Upolitycznianie nazw to temat szeroki i wielowątkowy, godny monograficznego opracowania.

ZMIANA NAZWY KATOWICE W KLIMACIE KULTU STALINA

W Polsce stalinizm osiągnął punkt kulminacyjny w latach 1948–1956 włącznie z dominacją kierowniczej roli PZPR i propagandą, która manipulowała świadomością Polaków, wpajała im ideały socjalizmu, zniekształcając rzeczywistość. Instrumentami propagandy stały się prasa, radio i teatr. We wszystkich krajach bloku komunistycznego szalał terror, represje wobec Kościoła i ludzi samodzielnie myślących. Jednak zmiany nazwy miasta *Katowice* na *Stalinogród* chyba nikt się nie spodziewał. Wcześniej w pracach podkreślano rolę ruchu

komunistycznego (Ziomba, 1953, 1955), deprecjonując Górny Śląsk jako „żałosny strzępek wielkiej polskiej ziemi”. Ówczesny obraz Katowic w konkluzji przeciwstawiano nowemu wspaniałemu Stalinogrodowi: „Stalinogród jest miastem rosnącym, miastem wielkim, jest metropolią bogactwa naszej Ludowej Ojczyzny” (Woźniczka, 2012, s. 200). To tylko jeden z drobnych przykładów tego, jak manipulowano prawdą historyczną.

Decyzja w sprawie zmiany nazwy *Katowice* na *Stalinogród* zapadła 7 marca 1953 roku w Warszawie na posiedzeniu Sekretariatu Biura Politycznego KC PZPR. W protokole z posiedzenia władze upozorowały, że wniosek wyszedł ze Śląska, z KW PZPR i Rady Narodowej miasta Katowic. Czytamy tam: „2. Sekretariat zatwierdził wniosek KW PZPR i rady narodowej m. Katowic o przemianowanie m. Katowice na miasto Stalinogród i województwo na województwo Stalinogrodzkie” (Archiwum Akt, 1953). Była to ewidentna manipulacja, gdyż niepopularne decyzje zapadały poza oficjalnymi posiedzeniami konstytucyjnych organów. Władzom niższego szczebla były one przekazywane najczęściej telefonicznie. Oto, co pisze Z. Woźniczka:

Według Edwarda Gierka, ówczesnego sekretarza KW PZPR w Katowicach, polecenie zmiany nazwy przekazał Jakub Berman 7 marca 1953 r. rano, telefonicznie, I sekretarzowi KW PZPR w Katowicach, Józefowi Olszewskiemu. Rozmowa odbyła się w obecności Gierka i innych członków kierownictwa. Zaskoczony Olszewski usiłował się wykręcić argumentując, że będzie to trudne do realizacji. Mówił po latach: „Sekretarz KW był przeciwny pomysłowi. Tłumaczyliśmy, że Katowice są zbyt starym miastem, aby zmieniać im nazwę. Sugerowaliśmy, że odpowiedniejsza do noszenia imienia Stalina byłaby na przykład budowana wtedy Nowa Huta albo Tychy. Po pewnym czasie Berman zadzwonił ponownie i ponowił propozycję”. Olszewski wykręcał się, mówiąc, że o podjęciu takiej decyzji musi zdecydować Plenum KW. Jego stanowisko popierali obecni przy rozmowie członkowie katowickiego kierownictwa partyjnego. Dopiero telefon samego Bieruta, który groził rozwiązaniem całej Egzekutywy KW, rozwiał wątpliwości kierownictwa partyjnego w Katowicach. Co oznaczało, że nie liczył się zdrowy rozsądek i ważne argumenty, ale partyjny nakaz, zwany w nowomowie „pryncypiami”, oraz partyjna dyscyplina. Olszewski wziął na siebie odpowiedzialność za przeprowadzenie całej sprawy związanej ze zmianą nazwy (Woźniczka, 2012, s. 59–60).

Elity intelektualne Katowic stawiały sobie pytanie, dlaczego wybór zmiany nazwy padł właśnie na Katowice? Zagadkę tę próbowała rozwikłać Krystyna Heska-Kwaśniewicz (2003, s. 7), suponując że proponowano początkowo zmienić nazwę *Częstochowa* na *Stalinogród*. Ten pomysł musiał upaść jako zbyt absurdalny i wyraźnie antykościelny. Trudno było sobie wyobrazić, by coroczne pielgrzymki na Jasną Górę zmierzały do Stalinogrodu. K. Heska-Kwaśniewicz uważa, że wybrano Katowice, gdyż postanowiono to miasto ukarać, zniszczyć obraz regionu zamieszkanego przez ludzi ciężko pracujących, ale hardych.

Patrząc na ten problem całościowo, jak przebiegały procedury zmiany nazwy *Katowice* na *Stalinogród*, przypuszcza się, że przywódcy partyjni w Warszawie aż

tak wnikliwie się nad tym nie zastanawiali. Musieli po prostu w strachu wykonać polecenie Moskwy, a Katowice już wcześniej były w centrum uwagi komunistów jako ważne miasto — jak pisano, było to „serce przemysłowe Polski”.

WZMOŻONA PROPAGANDA W PRASIE I W RADIU

Decyzja o zmianie nazwy miasta powoli docierała do całej administracji i nomenklatury, która była zaangażowana w przygotowanie uroczystości żałobnych ku czci Józefa Stalina. W nagłaśnianie zmiany nazwy miasta już od 11 marca zaangażowały się lokalna prasa i radio. W tonie usilnie perswazyjnym „Dziennik Zachodni” pisał: „Nazwy Stalinogród — województwo stalinogrodzkie wejdą nam w krew, staną się nieodłączną częścią naszego życia, zachowując jednak całą głębię swej nazwy. Być obywatelem Stalinogrodu, mieszkańcem województwa stalinogrodzkiego, to znaczy żyć po stalinowsku. To znaczy konsekwentnie wcielać w życie mądrą stalinowską naukę walki i zwycięstwa” (Nazwy..., 1956, s. 1). Taki był język nowomowy partyjnej.

Propagatorów nowej nazwy miasta przybywało. Łamano kręgosłupy poetom i pisarzom śląskim i ogólnopolskim. W długim szeregu rzekomych „zwolenników” nowej nazwy znaleźli się m.in. Wilhelm Szewczyk i Gustaw Morcinek. Szewczyk pisał, że ta zmiana była słuszna, bo Katowice i cały Górny Śląsk był regionem pracy, który z nauczaniem Stalina związał wiele lat swoich dziejów (Szewczyk, 1953, s. 3). Podobnie wypowiedział się też znany śląski pisarz Gustaw Morcinek na łamach kwartalnika „Śląsk Literacki”, kiedy pisał o szacunku i uwielbieniu mieszkańców Związku Radzieckiego dla Józefa Stalina (Morcinek, 1953, s. 6).

Bezskuteczne było przekonywanie Gustawa Morcinka by nie wystąpił z wnioskiem o przemianowanie Katowic na Stalinogród na sesji Sejmu, który wymagał poparcia posłów. Odpowiadał, że musi to zrobić. Jak podaje A. Małkiewicz, „[z]nalazł się w sytuacji, w której trudno mu było odmówić — właśnie w marcu ukazało się kolejne wznowienie jego «Pokładu Joanny», kilka następnych książek było w druku, jego był mimo wszystko dość ustabilizowany, zarazem jednak zależny od woli władzy” (Małkiewicz, 2011, s. 185–186). Profesor Kazimierz Wyka we wspomnieniu o Gustawie Morcinku tak opisał to wystąpienie: „blady jak ściana (sic!) Morcinek drętwym głosem odczytał zresztą tekst tego huranazewnictwa, ... głosowaliśmy wszyscy ze spuszczonymi głowami [...]. To był człowiek schorowany, zmęczony... cóż miał robić, co my mogliśmy zrobić?” (Szelest, 1989, s. 90). Przemówienie było czołobitne i pochlebne dla władzy komunistycznej, aprobujące zmianę nazwy *Katowice* na *Stalinogród* (Sprawozdanie 1953, s. 248–249).

Wypowiadając te słowa Morcinek wiedział, że jego sytuacja nie będzie łatwa: „I już wtenczas, gdy z trybuny sejmowej wygłaszałem swoje czytane

przemówienie, przeczuwałem, że sieję wiatr, by zbierać burzę” (Heska-Kwaśniewicz, 1988, s. 180). Możemy zatem zaufać Morcinkowi, że zmiana nazwy nie była jego inicjatywą, ani że nie wystąpił w sejmie dobrowolnie, co mu później zarzucano.

Dekret o zmianie nazwy *Katowice* na *Stalinogród* został skierowany pod obrady Sejmowej Komisji Spraw Ustawodawczych, która 24 kwietnia 1953 roku pod przewodnictwem posła Jerzego Jodłowskiego, rozpatrzyła i zarekomendowała Sejmowi zatwierdzenie. 25 kwietnia dekret został zatwierdzony i zmiana nazwy stała się faktem. Mieszkańcy miasta podejmowali próby protestu, za co byli brutalnie represjonowani, łącznie z odbywaniem kar w więzieniach (Kupiecki, 1993, s. 195).

POWRÓT DO PIERWOTNEJ NAZWY

Tak jak zwieńczeniem i „sukcesem” okresu stalinowskiego w tym regionie było przemianowanie miasta *Katowice* na *Stalinogród*, tak powrót do starej nazwy było zwycięstwem odwilży październikowej w 1956 r. System polityczny i jego struktury okazały się nieudolne i nieskuteczne. Nie realizowano planów gospodarczych, narastał kryzys władzy i kryzys ekonomiczny, który apogeum osiągnął w 1956 roku. Komuniści pod wpływem opinii publicznej postanowili dokonać zmiany kierownictwa i drobnych reform. Jedną z nich było przywrócenie nazwy *Katowice*.

Mieszkańcy całego Śląska nie ukrywali niechęci do stalinowskiej nazwy regionu i jego stolicy. Październikowa odwilż była doskonałą okazją, by zamifestować potrzebę powrotu do historycznej nazwy. Wiara, że nazwa *Katowice* powróci, tak jak powróciły do Polski zniemczone nazwy *Wrocław* (Breslau), *Gliwice* (Gleiwitz), *Bytom* (Beuthen), *Opole* (Oppeln), była wciąż żywa. Jak pisze Woźniczka:

W tej sytuacji, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom społecznym, 27 września 1956 r., po nadzwyczajnym posiedzeniu Egzekutywy KW PZPR, zwrócono się do KC PZPR z prośbą o przywrócenie miastu pierwotnej nazwy. Prośbę wsparły decyzje administracyjne — 21 października 1956 r. na wspólnym posiedzeniu prezydium Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej uchwalono wniosek do Rady Ministrów w sprawie przywrócenia nazwy *Katowice* i województwo katowickie. Odpowiedzialnym za wykonanie w terminie do 22 października uczyniono Stefana Stańczyka (Woźniczka, 2012, s. 588).

Ciekawa była reakcja prasy. Na łamach „Trybuny Robotniczej” głos na temat decyzji o zmianie nazwy miasta zabrał w 1953 roku Stanisław Ziemia. Ten sam autor był wielkim zwolennikiem przemianowania Katowic na Stalinogród. Oto jego słowa:

Zmiana miała być wyrazem hołdu dla zmarłego kilka dni wcześniej Józefa Stalina. Czy słusznie? Na pewno nie... [...]. Trzeba obiektywnie przyznać, że nowa nazwa miasta, nadana w 1953 r., nie zachwycała jego obywateli [...]. Nową nazwą jakby przekreślano tradycje miasta, jego walkę o polski charakter [...]. Nowa nazwa nie przyjęła się. Wiele na ten temat mogliby powiedzieć kasjerzy kolejowi, sprzedający bilety do „Stalinogrodu” (Ziemia, 1956, s. 3).

Jest to więc zupełnie inna retoryka, a jaka była rzeczywistość? Władzom partii nie spieszyło się, by tę zmianę przeprowadzić. Cały proces powrotu do dawnej nazwy był wydłużony. Dekret w tej sprawie wydano dopiero 7 marca 1957 roku, kiedy zaopiniowała go Komisja Spraw Wewnętrznych, którą kierował Antoni Korzycki. Na posła sprawozdawcę wyznaczono Leona Poniedziałka, będącego prezesem ZW ZSL w Katowicach, pochodzącego z Częstochowy. Sejm jednomyślnie zatwierdził dekret z dnia 10 grudnia 1956 roku o przywróceniu nazw „Katowice” i „województwo katowickie” (Woźniczka, 2012, s. 589–590). W tym kontekście budzić może zdziwienie wypowiedź przewodniczącego prezydium Miejskiej Rady Narodowej Antoniego Wojdy, który podziękował VIII Plenum KC PZPR za przemianowanie Stalinogrodu na Katowice. Takie były rytuały dla rządzących.

Przywrócenie starej nazwy było pozytywnym symptomem zwiastującym ożywienie kulturowe. 13 lutego 1957 roku powołano w Katowicach Śląski Instytut Naukowy. W maju tego roku reaktywowano w Opolu przedwojenny Instytut Śląski, którego dyrektorem mianowano Romana Lutmana, pełniącego tę funkcję przed 1939 roku (Heffner, 1994, s. 77–89).

* * *

W pracy starano się przedstawić losy nazwy miasta Katowice. Zaprezentowano dotychczasowy stan badań dotyczący pierwotnej nazwy *Katowice* i nazwy *Stalinogród* — sztucznego tworu politycznego. Genezą nazwy *Katowice* zajmowali się językoznawcy, a nazwy *Stalinogród* — historycy. Powszechnie wiadomo, że polityka ma duży wpływ na nazewnictwo (Rzetelska-Feleszko, 2006, s. 96–110). Posłużyło to bardziej wszechstronnemu spojrzeniu na obie nazwy, bowiem ich historie uzupełniają się, pozwalając podkreślić konieczność współpracy środowiska językoznawczego z historykami. W ten sposób udało się ukazać odmienne w treści i formie dwie nazwy jednego miasta. Z tej prezentacji wynika następujące przesłanie: nazwy są własnością ich użytkowników, są wizytówką mieszkańców wsi i miast, dlatego nie należy ich zmieniać bez porozumienia z nimi. Mówi o tym ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 roku (Rymut, 2003, s. 324). Taką niefortunną decyzją była zmiana nazwy *Katowice* na *Stalinogród* bez porozumienia z mieszkańcami miasta, bez liczenia się z opinią zainteresowanych środowisk społecznych i naukowych, co skutkowało ostatecznie dezinformacją,

gdyż Polacy posługiwali się dwoma nazwami: nieoficjalną *Katowice* i urzędową *Stalinogród*. Były jeszcze inne skutki społeczne, jak metryki urodzin dzieci, akty ślubu, świadectwa szkolne, pisma urzędowe, w których mamy nazwę *Stalinogród*.

POST SCRIPTUM

Niniejszy dopisek ma na celu przypomnienie krótkiej historii zmian nazw „bieszczadzkich” ukazujących pewne analogie do nazwy *Stalinogród* w trybie prawnego dokonywania zmiany nazw, którą można było uchylić dopiero w 1981 roku, po powstaniu „Solidarności”. Inicjatywa tych zmian wyszła od samego premiera Piotra Jaroszewicza. W 1974 roku premier Piotr Jaroszewicz, będąc na polowaniu w Bieszczadach, spotkał się z nazwami wsi brzmiących „po ukraińsku” (*Dmytrowce*, *Nehrybka*) (Rymut, 2003, s. 316). Niezwłocznie zalecił ich spolszczenie. Zmiany nazw dokonano na podstawie zarządzenia Ministra Administracji Terenowej i Ochrony Środowiska z 9 czerwca 1977 roku, ogłoszonego w „Monitorze Polskim” (1977, nr 21, poz. 112), lecz tablice z nowymi nazwami ustawiono już przed 1 maja 1977 roku. W sumie usunięto 120 nazw, zastępując je nowymi nazwami polskimi, dotyczyło to też pewnej liczby nazw polskiego pochodzenia, np. *Rosochate* zmieniono na *Olszynkę*, *Lopienkę* na *Owczary*, *Stańkową* na *Rzeczki*, a *Hrebenne* na *Grzebienne*. Były wśród nich takie, które w pamięci narodowej funkcjonują jako miejsca ważnych wydarzeń historycznych, np. *Dubienka* (znana z bitwy w 1792 roku) miała się nazywać *Dębinką*, *Horodło* (znane z unii z Litwą z 1413 roku) chciano zmienić na *Grodno* (Koper, 2019, s. 374–377). Do wprowadzenia tych zmian nie doszło dzięki opinii publicznej i powołaniu 13 czerwca 1978 roku Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych (DzU, 1978, nr 3, poz. 6) w zmienionym składzie (Urbańczyk, 1981, s. 233–238, też Rymut, 2003, s. 316).

W obronie tradycyjnych nazw wystąpiły różne organizacje turystyczne i instytucje naukowe (np. Komitet Językoznawstwa PAN i Związek Literatów Polskich). Bardzo celnie zaprotestował Jarosław Iwaszkiewicz w notatce pt. „Monitor Polski nr 21”, pisząc:

Cale pokłady naszej historii i prehistorii drzemią w tych nazwach, resztki starych kultur są w nich zagrzebane [...], uczeni wielu krajów poświęcają swój czas, badając te zamierzchłe zawołania i wynoszą z nich oszałamiające wywody. Jakże lekkomyślne są wobec tego zmiany tych pięknie brzmiących starych nazw na najpospolitsze nazwania, na nazwy, jakie mogą przyjść do głowy bardzo nieuczonym ludziom jeszcze w dodatku natchnionych tromtadacją (Iwaszkiewicz, 1978, s. 158–159).

Akcja interwencyjna o uchylenie nazw na pograniczu polsko-ukraińskim trwała długo. W styczniu 1981 roku odbyła się konferencja prasowa u wiceministra Henryka Jabłońskiego, podczas której wyraził on gotowość resortu do wycofania

się z krytykowanego zarządzenia (Urbańczyk, 1981, s. 238). Zarządzenie uchylające zmianę nazw ukazało się w „Monitorze Polskim” z 1981 roku, nr 2.

Zatem nie jedyny raz podejmowano próbę zerwania więzi z minioną epoką za pomocą nowych nazw w celu zniszczenia pamięci społecznej, co społeczeństwo polskie i uczeni uważali za wysoce nieetyczne i niewychowawcze.

ŹRÓDŁA

- Administrativní 1958 — *Administrativní Lexikon obcí Republiky československé*. Praha.
- Akta 1938 — *Akta wizytacji dekanatu bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w 1598 r. z polecenia Jerzego kardynała Radziwiłła, biskupa Krakowskiego (z dwoma reprodukcjami tekstów oryginału)*. (1938). Wyd., wstęp i objaśnienia ks. dr M. Wojtas (Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, Fontes III). Katowice.
- Archiwum Akt 1953 — *Protokół nr 220 posiedzenia Sekretariatu B[iałura] P[olitycznego] w dn. 6,7 III [19]53 r.* Archiwum Akt Nowych, KC PZPR, sygn. 1657.
- Archiwum Katolickiego Urzędu Parafialnego w Bogucicach. „Stare inwentarze” od roku 1746–1830.
- Musioł, L. (oprac.) (1936). *Materiały do dziejów Wielkich Katowic (1299–1799)*. Katowice.
- Vrtel-Wierczyński, S. (1963). *Wybór tekstów staropolskich*. Wyd. 3. rozszerz. i uzup. Warszawa PWN.

LITERATURA

- Adamy, H. (1887). *Die schlesischen Ortsnamen, ihre Entstehung und Bedeutung*. Wrocław.
- Borek, H. (red.). (1988). *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska* [Etymological Dictionary of the Geographical Names of Silesia] (t. 4: Hi–Ki). Warszawa–Wrocław: PWN.
- Czopek-Kopciuch, B. (2012). Prace Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy MSWiA [Work of the Commission on Names of Localities and Physiographic Objects of the Ministry of Internal Affairs and Administration]. *Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji*, 23, 71–80.
- Damrot, K. (1896). *Die ältern Ortsnamen Schlesiens, ihre Entstehung und Bedeutung*, Bytom.
- Heska-Kwaśniewicz, K. (1988). *Pisarski zakon. Biografia literacka Gustawa Morcinka* [Writers' Order. Literary Biography of Gustaw Morcinek]. Opole: IS.
- Heska-Kwaśniewicz, K. (2003). *Trzeba było ich złamać*. Rozmowa z prof. Krystyną Heską-Kwaśniewicz z Uniwersytetu Śląskiego. Rozmawiał K. Karwat. *Dziennik Zachodni*, 56, 7.
- Heffner, K. (red.). (1994). *Instytut Śląski 1934–1994* [Silesian Institute 1934–1994]. Opole: IS.
- Iwaskiewicz, J. (1978). Monitor Polski nr 21 [Polish Monitor No.21]. *Twórczość*, 1, 158–159.
- Jarosz, A. i Lubaś, W. (1967). W sprawie nazwy Katowice [Regarding the name Katowice]. *Język Polski*, 57(3), 193–199.
- Jarosz, A. i Lubaś, W. (1968). Katowice — jednak nie Kątowice [Katowice — but not Kątowice]. *Zaranie Śląskie*, 31(1), 50–65.
- Koper, M. (2019). *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego* [The Tomaszów District in the Toponymic Landscape of the Polish-Ukrainian Borderland]. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kupiecki, R. (1993). „Natchnienie milionów”. *Kult Józefa Stalina w Polsce 1944–1956* [“The inspiration of millions”. The Cult of Joseph Stalin in Poland 1944–1956]. Warszawa: WSiP.

- Małkiewicz, A. (2011). Obronić Katowice przed Stalinogrodem [Defending Katowice against Stalinogród]. W: A. Barciak (red.), *Katowice w kulturze pamięci* [Katowice in Memory Culture] (s. 176–189). Katowice: O. PAN.
- Michałowski, W. i Rygielski, J. (1986). *Spór o Bieszczady* [The Dispute Over Bieszczady]. Warszawa: Wydawnictwo SiT.
- Morcinek, G. (1953). Stalin wśród ludzi [Stalin among the people]. *Śląsk Literacki*, 5, 6.
- Nazwy drogie każdemu sercu* [Names dear to everybody's heart] (1956, 11 marca). *Dziennik Zachodni*, 60, 1.
- Rospond, S. (1966a). Czy Katowice pochodzą od kata? [Does the name Katowice come from *kat* 'executioner'?). *Zaranie Śląskie*, 29(2), 234–239.
- Rospond, S. (1966b). Ze studiów nad polską toponomastyką. XII. Kątownice = Katowice : Kąty [From studies on Polish toponomastics. XII. Kątownice = Katowice : Kąty]. *Język Polski*, 46, 81–85.
- Rospond, S. (1967). Jeszcze raz o Kątownicach — Katowicach [Once again about Kątownice — Katowice]. *Zaranie Śląskie*, 30(4), 679–682.
- Rospond, S. (1970a). Jak wyrzucić kata z Katowic? [How to throw a *kat* ('executioner') out of Katowice?]. *Poglądy*, 9(34), 8.
- Rospond, S. (1970b). *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska* [Etymological Dictionary of the Geographical Names of Silesia] (t. I: A–B). Warszawa–Wrocław: PWN.
- Rospond, S. (1984). *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL* [Etymological dictionary of cities and communes of the Polish People's Republic]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rymut, K. (red.). (2001). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* [Place Names of Poland. History. Origin. Changes] (t. IV). Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Rymut, K. (2003). Działalność Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych w latach 1978–2003 [Activity of the Commission on Establishing the Names of Localities and Physiographic Objects in the years 1978–2003]. *Onomastica*, 43, 315–324.
- Rzetelska-Feleszko, E. (2006). *W świecie nazw własnych* [In the World of Proper Names]. Warszawa–Kraków: TNW.
- Sławski, F. (1959). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [Etymological Dictionary of the Polish Language] (t. 2). Kraków: TMJP.
- SG = Sulimirski, H., Chlebowski, B. i Walewski, W. (red.). (1880–1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and Other Slavic Countries] (t. I–XV). Warszawa: Nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego.
- Svoboda, J. (1964). *Staročeská osobní jména a naše příjmení* [Old Bohemian Personal Names and our Surnames]. Praha: Československá akademie věd.
- Sprawozdanie 1953 = *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 27 kwietnia 1953 r.*, s. 248–249.
- Szelest 1989 = *Szelest mijanego czasu. Wspomnienia o Gustawie Morcinku* [Remembling Gustaw Morcinek] (1989). Wstęp i oprac. K. Heska-Kwaśniewicz, wybór materiału K. Heska-Kwaśniewicz i H. Szotek. Cieszyn.
- Szewczyk, W. (1953). W Stalinogrodzie [In Stalinogród]. *Życie Literackie*, 11, 3.
- Taszycki, W. (1936). Rzekomo patronimiczne nazwy miejscowe (znaczenie przyrostka *-ic*) [Allegedly patronymic place names (the meaning of the suffix *-ic*)]. *Język Polski*, 21, 33–42.
- Taszycki, W. (1958). Śląskie nazwy miejscowe [Silesian place names]. W: W. Taszycki (red.), *Rozprawy i studia polonistyczne*. I: *Onomastyka* [Polish Dissertations and Studies. I: Onomastics] (s. 297–320). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich [przedruk pracy z 1935 r.].
- Taszycki, W. (red.). (1968). *Słownik staropolskich nazw osobowych* [Dictionary of Old Polish Personal Names] (t. 2). Kraków.
- Urbańczyk, S. (1981). Zmiany nazw w Polsce południowo-wschodniej [Name changes in south-eastern Poland]. *Język Polski*, 61(3–5), 233–238.

- Woźniczka, Z. (2011). Katowice-Stalinogród. Nieudana próba zerwania pamięci [Katowice-Stalinogród. Unsuccessful attempt to break the memory]. W: W. Barciak (red.), *Katowice w kulturze pamięci* [Katowice in Memory Culture] (s. 191–209). Katowice: O. PAN .
- Woźniczka, Z. (2012). *Katowice — Stalinogród — Katowice. Z dziejów miasta 1948–1956* [Katowice — Stalinogród — Katowice. From the History of the City 1948–1956] (wyd. 2). Katowice: Śląsk Wydawnictwo Naukowe.
- Ziemia, S. (1953). *Od Katowic do Stalinogradu* [From Katowice to Stalinogród]. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Ziemia, S. (1955). *Stalinogród. Miasto nam bliskie* [Stalinogród: A City Close to Us]. Stalinogród: Miejski Komitet Frontu Narodowego.
- Ziemia, S. (1956). Dlaczego Katowice [Why Katowice]. *Trybuna Robotnicza*, 252(22 X), 3.

SUMMARY

KATOWICE — STALINOGRÓD. IN A CLIMATE OF SCIENTIFIC DISCUSSIONS
AND IDEOLOGICAL DISPUTES

The objective of this work is, on one hand, a review of the nomenclature concerning the etymology of the name of Katowice (1598), and on the other, presenting the origin of the secondary name Stalinogród (1953) related to the cult of Stalin. It was decided to present two contradictory “historical events”: the natural naming process, showing the authentic fate of the name Katowice and the political top-to-bottom interference that changed the name of the capital of Upper Silesia to Stalinogród, arousing so many negative emotions in Poland. Poles were well aware of the difference between commemorating their own worthy citizens and worshipping a foreign dictator. Every dynamically developing city was responsive to all kinds of ideological changes. The example of Katowice and Stalinogród revealed the most aggressive tendencies of the power of socialist reality and changes in social awareness.

There are many disputes around the genesis of the name Katowice, and it is a well-known fact that scientists do not always reach a consensus quickly. There is nothing peculiar or unusual about this, but such a situation has enormous methodological and research consequences. This is shown by the state of research and linguists’ discussion about the name Katowice, which ultimately leads to learning the truth about the genesis of the city’s name.

Keywords: onomastics, etymology, name changes